seist teostest tuleb nimetada »Wagien« (Tartu, 1868), Torma klk. ja selle ümbruse etnograafiliste, rahvaluuleliste ja ajalooliste ainetega, »Baltische Skizzen« I — II (Tartu, ja Peterburi, 1853 55, IV tr. Tallinna, 1904), kodumaa olude kirjeldus XIX a. s. I veerandil, »Neue Balt. Skizzen« (Helsingi, 1872) »Dorpats Grössen u. Typen vor 40 Jahren« (Tartu, 1868), »Hallerlei nurrige Sichten un soterkleichen. Erzählungen im Halbdeutschen u. gebundener Rede« (Tartu, 1900). Ajakirjanduses on S. peale muu avaldanud kirjutisi »Kalevipojast«, soome rahvaluulest ja Soome oludest.

B. M. 1896, lisa, lk. 167 - 96, 233 j.; ülalmainitud »Balt. Skizzen« IV (1904), lk. IV—V; *Alb. acad.* 2235; EÜS-i alb. I (1889), lk. 38; V. Reiman, Kivid ja killud I (1907), lk. 47; Kampmann, Peaj. II, 19; E. Kirj. 1920, lk. 360—66; Post. 1925, nr. 131 (M. J. Eisen); Revaler Bote 1925, nr. 104. *M. J. E.*

SCHULZENBERG, Martin, põllumees ja seltskonnategelane, sünd. 21. X 1865 Pöögles Pärnumaal põllumehe pojana, kasvas üles Kavastus Tartumaal, õppis Tartu reaalkoolis ja oli päriskoha omanik Kavastus, kus teotses ühtlasi kohalikes seltses ja ühinguis kui ka valla-omavalitsuse alal. A. 1906 valiti ta Liivimaa kindralkuberneri juures moodustatud erinõukogu liikmeks ja a. 1908 Liivimaa talurahva esindajana Vene III riigivolikogu saadikuks. Peterburis jäi S. a. 1911 haigeks ja suri 4. I 1912 Tartu kliinikus.

Post. 1912, nr. 3. j. m. *A. J.*

SCHWARTZ, Johann Georg, koolikirjanik, sünd. 13. VI 1793 Riias, õppis. aa. 1812 14 Tartu ülikoolis ja sai kirikuõpetaja-kandidaadiks a. 1818, olnud enne seda Ruhjas ja Vändras koduõpetajaks. A. 1820 kutsuti ta Põlva klk. abiõpetajaks, kus ta alles a. 1838 pääsis ordinaariuseks. Aa. 1840—49 toimis ta ühtlasi koolirevidendina, oli Õp. E. S.-i liige 1859. a.-st peale ja suri 7. III 1874 Põlvas. S. andis välja tähtsat eestikeelset õpperaamatut »Koli-ramat«, mis kaheksas andes ilmus aa. 1852 - 61 ja millest tema enda kirjutatud olid: »Koli-ramat. Essimenne jaggo. Lühhikenne õppetus õigest kirjotamissest« (Tartu, 1852, VI + 32 lk.; tallinna murdesse tõlkinud E. F. Lossius [vt.]); II ande lõpul olev lisa »Katsumiste selletus ehk ärra-arwatud numrid, mis arwamisseramato eksemplid peawad rehkendamisse läbbi wälja andma« (Tartu, 1853, 30 lk.); »K.-r. Kues jaggo. Wisika, ehk õppetus lodud asjade issewisidest ja wäggedest« (Tartu, 1855, 106 lk.; tartu murdest kirjakeelde tõlkinud C. G. Reinthal [vt.]); »K.-r. Seitsmes j. Sündinud asjade juttustaminne« (I—II Tartu, 1858—61, 358 lk.; üldise ajaloo õpperaamat). S.-i sulest ilmus veel a. 1873 õpperaamat »Eesti laste söbber« (131 lk.).

Recke-Napiersky IV, Beise II; Napiersky, Pred.-Lex. III, Keussler, Forts. 139; Ulmann, Mitt. XXX, 481—98; Winkelmann II, nr. 11304. *A. S-te.*

SCHWELLE, Johann, vanemaid eesti soost rahvakirjanikke, sünni- ja surma-a. teadmata, oli XIX a. s. II veerandil koolmeistriks arvatavasti Lõuna-Tartumaal või Võrumaal. Tema sulest on aa. 1838—52 ilmunud Tartus 15 eestikeelset rahvaraamatut, pea kõik tõlked saksa keelest, suurem osa vaimuliku sisuga ja lõunaeestimurdelised; need on: 1. »Johann Bunjani ello-kääk nink mönne kauni pühhä kirjä römustamisse neile pattu üllestunnistajille nink kahhitsejille« (1838, 16 lk.), 2. »Waimolik Tee-Juhhataja neile nörkule Tee-käüjile Zioni-mäe pole« (1839, 46 lk.), 3. »Sündinud luggud wannembide söamelikkust nink tullitsest armust laste wasta nink muud hüwwiusse eenkojod« (1839, 2+14 lk.), 4. »Önnisteggija Kopputaminne Innimiste Söame-usse een« (1839, 47 lk.), 5. »Kostotawad Usklikku-Söame-Kinnitamissed, kumbe eggaüts, Jummala auwus nink omma henge kaswus, eggalajal woip prukida« (1840, 47 + 2 lk.), 6. »Griseldis ja Markgraf Walter« (1843, 27 lk.; Wilh. Nedatzi järele), 7. »Mönned juttud nortele ja wannadele armsaks aja wiiteks« (1844; I—III à 32 lk.); 1. »Weike wenne keli ABD-ramat, meie armsa Tallo-rahwa kassuks« (1844, 32 lk.; ainult tähestik ja väike sõnastik). 9 »Wäekauba wisil Abbiellusse-Sundiminne, mis tuhhat kolme saa aasta eest on sündinud« (1844, 45 lk.), 10. »Wäega armas Waimolik Oppetusse-, nink Eenkojo-ramatokenne« (1846, 16 lk.), 11. »Illus Kullane Pegel ehk wäga ligutawa nink tullulikko-juttu norele rahwale nisammute ka egga eälisse innimissele oppetusses nink kostotamisses« (1847, 4+60 lk.), 12. »Se hä Neitsik Armelle-Nikolas, temma eggapäiwane kääk Jummalaga nink pallaw auw Kristusse wasta«, ja »Luggeda Koolja man, Walwjile nink ka kui kooljat kirsto pantas« (1850, 36 lk.), 13. »Wäega tullolikko nink kennad, öppetlikkud laulud nink juttud« (1850, 54 lk.), 14. »Kuus waimolikko laulu« (1852, 32 lk.), 15. »Kaunid wastsed lustilikkud römo-laulud nink üts illus ennemuistne jut« (1852, 45 lk.; siin leidub paari vist algupärase ilmaliku laulu seas ka üks eesti rahvalaul, nr. 17).

Kampmann, E. van. ilukirj., 89—92. *A. S-te.*

SCHÜDLÖFFEL, Gustav Heinrich, vanema põlve eesti kirjanik, sünd. 2. X 1798 Jõelähtmes Saksimaalt põlvneva kirikuõpetaja Georg Friedr. S.-i pojana, õppis aa. 1817